

Kardos Julianna

A Falconieri-kettős

Megjegyzések Molnár Antal–Tóth Tamás
A Falconieri-palota – Róma című könyvéhez

A Falconieri-palota ott áll, ahol a Tiberis (Tevere) a Via Giulia felé kanyarodik. A térséget építészgigaszok formálták. A 16. században például Michelangelo fejezte be a Farnese-palotát, a 17. század közepén Borromini építette át a Falconieri-palotát. A Gianicolo felől nézve a Farnese-palota háromszatú védett kőerkélye fölé magasodik a Falconieri-palota tetején tornyosuló magányos, szélfútta loggia. Ott látjuk a Várost látkör nélkül, s a végtelennek tűnő panorámát csupán a loggia ballusztrádját díszítő kétfejú Janus–Jana kőszoborpárok korlátozzák. Az építész diadala, de a forróság, az eső és a kipufogógázok folyamatosan rombolják, és bár a szobrokat pár éve értő gondnal restaurálták, alkonyatkor a kőarcvonások elmosódnak, félelmetes kőemberfejékké változnak. Lemenekülünk a földre. Itt elképzeljük, amint Borrominiék éppen kívül-belül ékesítik a Falconieri-palotát, majd látszólag taláalomra, a keletmagyarországi Kálló-vára védőit, amint hol törököt, hol labancot fognak, kettesével összekötözik őket egymásnak háttal, és muzsikára táncolni parancsolják, rossz lépésért korbács csattan a lábon. Komor és szilaj jelenet ez, ámde szinte kecsesnek látszik messziről, ahogyan a Kállai-kettős „táncosai” fel-felugrálnak a korbács elől. A Falconieri-palota egyházi és állami előljárói is furcsa táncot járnak, nevezzük ezt a 20. századi Falconieri-kettősnek.

Először a kormány lép: megvásárolja a Falconieri-palotát, otthont adva az olasz–magyar tudományos, művészeti és az egyházi kapcsolatok missziójának, akkori nevén a Római Magyar Királyi Akadémiának. Ezután az egyház lép, és az egyházi missziót 1940-re az intézmény egyik osztályából az igazgatóilag teljesen autonóm Pápai Magyar Egyházi Intézetté önállósítja. Ezt követően lazul a „kettős” kötelék, az ütemet már a háború dobolja. A kormány kivonul a Falconieri-palotából, amikor megszakítja az összes külképviselet, így a Római Magyar Királyi Akadémia működtetését. A Pápai Magyar Egyházi Intézet helyben marad, a Vatikán semlegessége megvédi a német megszállóktól – tegyük hozzá, szerencsére. A háború után a baloldali koalíciós kormány visszatér Rómába és a Falconieri-palotába, édesapámat, Kardos Tibort nevezi ki a Római Magyar Akadémia igazgatójának. Eközben a pápai intézet menekülteket is ellát, ehhez újabb helyiségeket vesz igénybe. Elöljárói, Luttor Ferenc, majd Mindszenty bíboros hercegprímás embere, Péterffy Gedeon gyanúval és ellenérzéssel fogadja, ami érthető, de a Péterffy Gedeon által édesapám befeketítésének szándékával írott igaztalan feljegyzések morálisan (sic!) kifogásolhatók. Érthetők, mert a klérus állami üldözése akkor már megindult. Morálisan kifogásolhatók, mert Kardos Tibor jó szándék-

kal és előítélet nélkül (sic!) jött a Falconieri-palotába, hogy megte-remtse Magyarország új, humanista eszméken alapuló kulturális képviselőjét Rómában. Alig három év múltán, már a kommunista többségű kormány hazarendeli édesapámat, ürügyként használva fel azt, hogy nem oldotta meg a papok kitelepítését, megtűri a „fasiszta” bentlakókat, továbbá sok állami támogatott „disszidál” hazatérés helyett. A Rákosi-kormány az Akadémiát a római magyar követséghez vezényli, majd hidegháborús eszközökkel igyekszik kitenni a papokat a Falconieri-palotából. Álljunk meg 1946–1949-ben, és gondoljuk újra édesapám alakját e kései krónikában, hogyan érzékelttem akkor és értékeltem később édesapámat, és miért tartom *méltánytalan*nak azt, ahogyan a könyv, az ellenfél érzelmileg elfogult, túlzó állítását kellő forráskritika nélkül elfogadva, a nagyközönséget 2016-ban Kardos Tiborról tájékoztatja.

Képekre emlékszem a Falconieri-palotában töltött éveimből. Néhány eseményre is. Például amikor denevérek repültek be a Tevere-partra néző „kék szobába”, a legszebb vendégszobába, ahol Weöres Sándor és Károlyi Amy ösztöndíjasokként feküdtek a hatalmas kereveten, pokrócukat a fejükre húzva a félelemtől, és a hideg miatt. Fűtésre nemigen tellett, és nem is volt sok értelme, mert a Falconieri-palota vastag kőfalai a kandallók minden melegét elnyelték. De esténként a tűz fénye megvilágította a Falconieri-palota vendégeit, akik összegyűltek melegedni, nők és fér-

fiak vegyesen, kedvesen beszélgettek és nevettek, és szeretetre méltóak voltak. Árnyékuk megnőtt és libegett a kandalló fényében. Képzeljük csak el... (Csorba Győző: *Két december*. Kardos Tibor halálára)

*Bent Nálad együtt majd az egész csapat,
vidám a kandalló, a beszéd vidám,
ugrál a tűz, ugrál az elme,
hasztalan inti a négy komoly fal.*

*Köztünk a hitves, néha betáncol a
két csöppnyi lány, s kellő bece-szók, puszik
után kilibben újra, hagyja:
játsszanak a nagyok is magukban.*

*Az asztalon bor s tál, gyönyörű gyümölcs:
szőlő, narancs, préselt füge, illatos
kávé - -: a nyirkos esti Róma
árnyai közt ragyogó oázis.*

*Bent Nálad együtt majd az egész csapat:
költők, kiket távol haza tájai
küldtek, s te hívtál osztozóknak
ámulatod s örömed csodáján.*

Élesen emlékszem arra is, hogy édesapámmal ebédeltünk együtt, édesanyám, Marina nővérem és én, amikor apám hirtelen lefordult a székről. Eszméletét hipoglikémiás kóma miatt vesztette el, amelyet az elháríthatatlan, akut és krónikus izmalmak által okozott diabetes váltott ki benne – magyarázta Lénárd Sándor, akkoriban az „akadémia orvosa”. Lénárd doktor egyébként életre szóló barát és levelezőtárs lett azt követően, hogy kivándorolt Brazíliába. 1949 őszén Rákosi „váratlanul” hazahívatta apámat, és csak itthon közölték vele, hogy már nem engedik vissza. Édesanyám, nővérem, Juliska dada és én pedig a Falconieri-palota fogságába estünk Rómában – nem volt remény,

se pénz a hazajutásunkhoz, mivel fizetést édesapám már jó ideje nem kapott. Itthon édesapám értésére adták, nincs többé „humanista magyar akadémia Rómában”. Emlékszem édesanyám aggodalmas várakozására, majd arra, hogy télvíz idején napokig vonatoztunk a hóval borított svájci hegyeken keresztül haza, ahol édesapám boldogan várt minket. Szabadságról és reményről '56 októberében beszélgettünk először.

A Falconieri család megbízásából kialakított épületegyüttest – mondhatnánk frivolan isteni sugallatra, valójában az 1920-as évek végére Rómában eluralkodó potom telekáraknak is köszönhetően – az akkori kultuszminiszter, Klebelsberg Kunó vette meg a magyar államnak. Tudható, hogy segítette a Római Magyar Királyi Akadémiának (Reale Accademia d'Ungheria in Roma) keresztelt intézménynek helyet adó Falconieri-palota megvásárlását baráti kapcsolata az olasz állammal. Úgy sejtem, hogy a „római kihajózás” vitorláit a birodalmi gondolat fuvallata detto duzzasztotta. Most azonban, néhai, mai és jövőendő bentlakók, elsősorban örülni szeretnének az egykori kultuszminiszter – nevét a közoktatás-szervező Klebelsberg „Intézményfenntartó” Központ csúfolja meg naponta – ambiciózus gesztusának. A magyar állam akkor nemzeti adófilléreket áldozott a kultúra intézményének megalapítására.

Valójában nincs is miért csodálkozunk a nagy hatalmú miniszter kultúrpolitikájának római irányultságán és annak intézményesítésén. A polgári Róma és a Rómában székelő Vatikánvárosi Állam megismerése aligha elválasztható, ez

viszont arra a kérdésre emlékeztet bennünket, hogy a világi és az egyházi életet milyen szálak tartják össze, és miért kell mégis szétválasztani őket. Rómában okulni és a pápai hatalmat közvetlenül megismerni régtől fogva kettős törekvése az európai kiválóságoknak. Nem volt ez másképpen Hungáriában sem Janus Pannonius vagy Zrínyi Miklós idejében, vagy a második világháború után, vagy Esterházy Péter húsvéti látogatása során, nem is olyan régen, 2000-ben.

Az igényes kivitelezésű, gazdag képanyaggal ellátott Molnár–Tóthkönyv elején Orbán Viktor miniszterelnök és Erdő Péter bíboros primás üdvözli az Olvasót, azon egyszerű oknál fogva, hogy a Falconieri-palota, mint azt a fedőlapon olvashatjuk, „az egyik legjelentősebb magyar tulajdonú művészeti emlék, ugyanakkor mindmáig nem jelent meg róla az érdeklődő közönségnek szóló kötet”. Kis jóindulattal minősítsük a „borító” tájékoztatását tévedésnek, esetleg a kellő precizitás hiányának. Valójában mintegy húsz éve megjelent már egy hasonló tematikájú, kivitelezésű színvonalas könyv Csorba László szerkesztésében, Beke Margit, Hetényi Ágnes, P. Szűcs Julianna, Ujváry Gábor közreműködésével és Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter előszavával (*Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában – Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában 1895–1995*; HG & Társa kiadó, Budapest). Ebben Csorba László, Ujváry Gábor és Beke Margit megírja a római magyar állami és egyházi formációk 20. századi történetét. Említést érdemel P. Szűcs Julianna művészettörténeti írása a „római iskoláról” és Hetényi Ágnes gazdagon illusztrált bemu-

tatója a Falconieri-palotáról. Kérdezzük: miért e buzgalom? Miért kellett röpké húsz év múltán a Falconieri-palotában történeteket újrakeresni, néhol csupán árnyalatnyi tartalmi eltéréssel? Nem lehet már kapni a kötetet? Csak könyvtárban lehet olvasni? Ez végtelenül sok könyvről elmondható, így tovább kérdezek. Miért, hogy a jelenvaló világi és egyházi eminenciák versenyt futnak az olvasó figyelméért? Azért, mert e hatalmas asszisztenciával alkotott virtuális valóság most azt sugallja, hogy a magyar államnak nem csupán kedves kötelessége eltartani a Szent-széki fennhatósága alá tartozó Pápai Magyar Egyházi Intézetet, hanem hogy ez az eltartás mindig is zavartalan volt. Véleményem szerint hiába, és nem csak azért, mert államközi szerződés ezt nem írta elő sokáig, hanem mert a Római Magyar (Királyi) Akadémia és a Pápai Magyar Egyházi Intézet társbérletének „égi harmóniáját” ellentétek zavarták. Dacára az egyház és az állam feltétlen baráti viszonyának a háború előtt, Serédi bíboros hercegprímás a papi életvitelhez szükséges szabályzati és ingatlanhasználati ügyekben Klebelsberg minisztert „ugratta”. A háború után, az állam és az egyház gyorsan romló viszonyát tükrözte, amikor a társbérelő „papok” édesapámat gyanúval fogadták, zéró együttműködést vállaltak a Falconieri-palotában kialakult kaotikus helyzet rendezésében, sőt. Személyét a represszív állammal azonosították, és a ’48-as forradalom századik évfordulójának ünneplésekor már édesapám ellen vívták „szabadságharcukat”. Apámat ezek a mindennapos konfliktusok gyűrték le. Római „súlyos” helyzetéből haza igyekezett, de itthon a represszív

állam bürokratái felelősségre vonták, és ellene foglaltak állást. Ebben meghatározó szerepet játszott a barátjának hitt római magyar követ árulása, feljelentései és a közreműködésével előkészített csalárd „hazahívás”.

Alig egy évtizeddel a Falconieri-palota állami megvásárlását követően, megkezdődött a „Cuius regio, eius religio” érvényesítése a Falconieri-palotában. Serédi hercegprímás előterjesztette, a Szemináriumi és Tanulmányi Intézetek Kongregációja megalapította, majd 1940 júliusában Pizzardo bíboros prefektus aláírta a Pápai Magyar Egyházi Intézet alapító dekrétumát. Elődje a kánonjogilag önálló, de 1939-ben mindössze öt évre szóló szabályozással rendelkező Római Magyar Papi Kollégium volt. Ennek pápai intézetté szublimálása megerősíthette az egyházi formáció elkülönülését a Falconieri-palotában, miközben a költségvetési támogatás is fennmaradt. Érdemes megjegyezni, hogy amíg az egyház súlya egyre erőteljesebbé vált a Falconieri-palotában, a pápa „in petto” befolyását nem garantálta a Vatikánváros állami kormányzósága és Magyarország által kötött jogi szerződés – meg lehet, a felek nem érezték szükségét akkoriban.

1944 januárjától, a veszprémi egyházmegyes Luttor Ferenc, az egyházi kollégium elöljárója (superior) – majd a Klebelsberg Kunó által létesített Római Magyar (Királyi) Intézet papi osztályának igazgatója, később a Kongregáció közreműködésével pápai intézetté avanszált kollégium rektora – lett a Római Magyar (Királyi) Intézet ideiglenes igazgatója. Apor Gábor szentszéki követ júliusi távozását követően Luttor a vállalhatatlan magyar kormány rendkívüli köve-

teként és meghatalmazott minisztereként is funkcionált, majd átmeneti vatikáni tartózkodását követően Argentínába emigrált. Sajnos, a Római Magyar (Királyi) Intézet másfél évnyi működésének hiteltartozása, valamint a Római Magyar Papi Kollégium státuszának fő kérdései, úgymint működtetése, a magyar állam fenntartási kötelezettsége maradt. Különösen élesen merültek fel ezek a problémák a háború utáni baloldali kormányzat által a Római Magyar Akadémia élére kinevezett édesapám, Kardos Tibor igazgatása alatti esztendőkből (1946–1949). A Falconieri-palota intézményi működtetésének újrászervezése a háború után, majd felszámolása alig több mint három esztendő elteltével valójában a kormány és az egyház viszonyának gyors romlását tükrözte. Ennek estek áldozatául a magyar–olasz tudományos és kulturális kapcsolatok és a Római Magyar Akadémia folytatásának és bővítésének koncepciójával Rómába érkező édesapám. Közel hetven évvel az események után a könyv bemutatja, hogy a) a Falconieri-palotában kitört isten békéje („*treuga dei*”); b) ennek a békének a letéteményesei az egyházfő és a miniszterelnök; c) kettőjük egybehangzó kijelentései mögött tételezhetjük az egyház és az állam egymás iránti feltétlen nagyrabecsülését. Nekem úgy tűnik, hogy a szerzők drága árat fizetnek ezért a tetszetős jelenetért. Ugyanis nem sikerült a szereplőket bemutatni – *sine ira et studio*. Édesapám fekete báránként való prezentálása – szemben elődeivel, utódaival, ellenfeleivel vagy ellenségeivel, akik angyaliak, esetleg megtévedtek – az igazsághoz méltatlan eljárás. Az alkalmazott „play-back” narratíva, máskép-

pen az édesapámmal harcban álló fél minősítésének kritikátlan elfogadása és *ismétlése*, egyéniségének ezen az alapon történő megítélése, meghurcoltatásának reflektálatlan referálása a nagyközönség előtt riasztóan ismerős.

A könyv szerint a Római Magyar (Királyi) Akadémia vezetését 1943-ig a magyar tudományos élet kiválóságai – Gerevich Tibor, Miskolczi Gyula, Koltay-Kastner Jenő és Genthon István – látták el. Azt írja: „Az Akadémia két világháború közötti történetének talán legfontosabb fejezete a művészeti ösztöndíjasok tevékenysége, illetve a belőlük formálódó Római Magyar iskola története. A Gerevich által tudatosan kiválasztott művészek első csoportja még 1928 őszén megérkezett az Örök Városba, köztük Aba-Novák Vilmos, Molnár C. Pál és Szőnyi István.” Nem illő vitatnom apám elődeinek tudományos kiválóságát, természettudományokon pallérozott elmém nem is képesít erre. Készséggel elfogadom a Római Magyar iskola méltatását is, annak ellenére, hogy egyes meghatározó műveit „tán csodálom, ámde nem szeretem”, és „képzetem” a háború utáni művészeti ösztöndíjasok és vendégek, Hantai Simon, Reigl Judit, Böhm Lipót vagy Ferenczy Béni műveiben keres és talál nagyobb értékeket. Megnyugvással olvasnám azt is, ahogyan Molnár Antal édesapám méltatását kezdi: „Kardos Tibor legnagyobb érdeme, hogy egy minden szempontból nehéz időszakban, lenyegében komolyabb magyarországi támogatás nélkül nemcsak újjászervezte az Akadémiát, hanem az ösztöndíjasok mellett úgynevezett »vendégtagság« formájában a magyarországi irodalmi és művészeti elit legjava számára biztosította a

háborús trauma után a római megpihenést, erőgyűjtést. (...) Az igazgató és az intézet lakói is joggal érezhették úgy, hogy a város legjobb, legaktívabb külföldi intézete a Római Magyar Akadémia, Kardos szavaival egy »valóban humanista központ« a háború utáni Rómában.” Mégis gyanakodom, éppen a „legnagyobb érdem” stílusfordulat miatt. Ugyanis, ha létezik legnagyobb, akkor feltételezhető a (leg)kisebb érdem vagy akár az érdemtelenység is. Ekkor óhatatlanul felmerül, hogy mégis mi lehet az, ami a mérleg másik serpenyőjébe kerül(t)? Mi az a „súly”, ami Kardos érdemeit lehúzza a másik oldalon? Lélegzet-visszafojtva várom a választ, ami nem késlekedik soká – az egész *A háború és az újrakezdés (1943–1949)* címet viselő fejezet mindösszesen egyszázaléknyi terjedelmet foglal el a könyvben –, és szinte megkönnyebbülve olvasom a következő oldalon az ismerős „drámai végkifejletet”: „Az eredmények mellett a Római Magyar Akadémia politikai irányvonala, légköre teljes egészében leképezte a magyarországi változásokat. »Az akadémia (...) az emberi viszonylatok legsötétebb útvesztője (...) sűrített Pest, töményített Magyarország« – írta Pilinszky János 1948 elején. Az intézet munkáját egyre erősebben áthatotta a direkt politikai propaganda, a kommunista antiklerikális és osztályharcos szemlélet. Így a programok profilja és az intézet légköre mindinkább eltávolodott a budapesti kommunista pártvezetést híven kiszolgáló Kardos egy évvel korábban megfogalmazott humanista ideáljától (...) [Kardos] hónapok óta esedékes leváltását a barátjának és elvtársának tekintett kommunista irodalmár és diplomata, Tolnai Gábor római követ feljelen-

tései nagyban elősegítették. Kardos egyébként igen méltatlan körülmények között történt hazarendelése nemcsak az ő római munkájának a végét, hanem a Római Magyar Akadémia megszűnését is jelentette.”

A szöveg tehát Pilinszky összefüggésből kiragadott idézetével erősíti meg – és egyedül ezzel! – politikai denunciációját. Pilinszky azonban nem politikai irányvonalra gondolt, és semmiképpen sem Kardos Tiborra, hanem az ösztöndíjasok közötti intrikákra, rossz hangulatra. Olyasmikre, hogy Toldalaghy Pál a barátság örvén terrorizálta, vagy hogy Fülep Lajos erőszakos nyelvművelő szemináriumokat tartott, amelyen megkövetelte a részvételt. Mindezt onnan tudom, hogy Pilinszky elmesélte nekünk – férjemnek, Radnóti Sándornak, aki első könyvét róla írta, illetve nekem. Édesapámat nagyra becsülte, és a római tartózkodás Pilinszky számára – visszatekintve – mégiscsak jó multság, ünnep volt. Sok történetet mesélt, például amikor az Akadémia által szervezett orvietói kirándulásból az állóhelyeken is zsúfolásig megtelt buszon Lukács György ölében ülve tért vissza az Örök Városba.

Pilinszky idézete tehát nem támasztja alá a könyv karaktergyilkos téziséét, miszerint Kardos Tibor humanistából rövid idő alatt a kommunista pártvezetés hű szolgája vált volna. Az olvasó figyelmét kérem – hátha nem így volt.

Ahogy Európában a második világháború sújtotta városaiban, úgy Budapesten és Rómában is eluralkodott a higiénés és erkölcsi káosz – a Falconieri-palotát sem kímélte. A részleteket illetően bőven ad útmutatást a Molnár–Tóth-könyv és különösen Csorba László nagy erudícióval megírt, érdekes adatokban

bővelkedő akadémiai doktori diszsertációja, amelynek címe *A római magyar követ jelenti... A magyar-olasz kapcsolatok története 1945–1956*. Ebből idézem édesapám feljegyzését, amelyet a Római Magyar Intézet (Római Magyar Akadémia, RMA) frissen kinevezett igazgatójaként írt: „Miniszter Úr! Budapestről indulva helyettesemmel együtt, [1946.] október 6-án reggel érkeztem Rómába. Még aznap délután tüzetesen megvizsgáltam a Római Magyar Akadémiát, és a következőket találtam. Az Intézet a földszinttől a padlásig idegen emberektől volt megszállva. A földszinti kapu alatt segélyezőhely volt elhelyezve és plébánia, a menza volt helyiségeiben Hegedűs altiszt gépész lakott, a konyhában egy másik házaspár, Apor volt egykori követ személyzete. A földszinti WC leírhatatlan állapotban. A volt titkársági helyiségben magazin, piszok és por. Az innen nyíló egykori előadóteremben magazin, a vele szemben lévő félemeleti részben egy renitens pilóta, akinek szobája éjjelente a legkétesebb elemekkel volt tele. Az ún. Palazzina földszintjén Hadnagy Domokos és Tsa autójavító műhelye két műteremben, a továbbiakban egy volt ösztöndíjas és egy lengyel művész. Az első emeleten Conte Nasali Rocca, a máltai lovagrend jelenlegi nagymestere lakott, a díszteremben a Laureati Cattolici Italiani tanyázott. A könyvtár a rendezés, illetve a teljes rendezetlenség állapotában. A második emeleten Veronese ügyvéd, aki a Monsignor Luttonal kötött megállapodás értelmében egyezer és néhány száz lírát fizet havonta hat-szobás lakásáért (kb. 40 forint). A volt papi részben olasz egyetemi hallgatók (Azione Cattolica ifjúsági tagozata), néhány más család. Saj-

nos ezen felül töméntelen piszok és férgek is. A harmadik emeleten középen, a volt Történeti Intézet részében a Centro Italiano Femile vezetősége, a jobboldali részben egy Tőke nevezetű szélhámos és zugújságíró (engedély nélküli lakos), egyetemi hallgatók és családok vegyesen. [...] A falak leírhatatlan állapotban, férgek nemcsak a második emeleten, de végig csaknem valamennyi helyiségben. [...] A lift el volt romolva, fedőüvege betörve. Üvegkárok mindenütt, azonfelül bútordarabok és roncsok csaknem minden helyiségben és a folyosón. [...] Mindenki sok ezer lírával tartozott és a fizetés szokását egy-némelyik olasz bérlő kivételével senki nem ismerte.” A káoszt súlyosbította, hogy Luttor másfél évi igazgatása alatt hitelből működött az intézmény. A fedezethiány, a finanszírozás krónikus elégtelensége, továbbá a vesztes háború, a hiperinfláció, a demokratikus politikai erők gyengesége, az orosz csapatok jelenléte és nem utolsósorban a kommunista hatalmi berendezkedés erőszakos térnyerése és egyházellenessége nem kecsagetett sok jóval a helyzet rendezésére.

A dokumentumok alapján az a benyomás alakul ki, hogy a pápai intézet elöljárói nem tanúsítottak keresztényi jóakaratot és nem hoztak áldozatot – inkább „megmosolyogták” édesapám erőfeszítéseit a palotában kialakult kaotikus viszonyok rendezésére. Luttor Ferenc, majd Péterffy Gedeon „igazgató” (amministratore) nem fizettek a Falconieri-palota segélyszállítmányok elosztására igénybe vett földszinti területének, Via Giulia felőli főbejáratának, később a Tevere-parti mellékbejáratának és kertjének, lépcsőházának és egyéb kom-

munális szolgáltatásainak egyházi használatáért. A helyzet bizonytalanságát tovább fokozta, hogy a magyar kormány sem törekedett a háború után súlyos pénziánnyal induló Római Magyar Akadémia folyamatos és elegendő ellátására. Csorba László a már említett munkájában a következőképpen írta le a helyzetet: „Természetesen maga Kardos igazgató is kereste a jogi tisztázás lehetőségét. Megbízásából Franco Leonardi ügyvéd is készített szakvéleményt a szerinte kizárólagosan vatikáni intézménynek tekinthető papi intézet jogi helyzetéről, a következő okfejtéssel: »Az a körülmény, hogy a Magyar Állam 1948 novemberéig ellátmányt adott a kollégiumnak, s továbbra is ingyenes szállást adott neki, a kollégiumban nem támaszthatott jogot ezen szolgálatok igénylésére. Ilyen jog csak akkor jöhetett volna létre, ha 1939/40-ben kétoldali szerződések létesültek volna a Szentszék és a Magyar Állam között. De ennek hiányában [valóban semmi sem mutatja, hogy ilyesmi történt volna], az említett szolgáltatások jogi szempontból csak mint nagylelkű ténykedések jöhetnek számba, melyeket az a körülmény igazolt, hogy magyar papoknak az egyházi alaptól [vallásalap] származó ellátmánnyal való segítéséről volt szó. E célszerűségi ok is tehát módot nyújthat a Magyar Államnak, hogy az ország Prímásához intézett egyszerű jegyzékkel, anélkül, hogy bármiféle összeg fizetésére kötelezve volna, érvényesítse jogát azon helyiségek felett való rendelkezésre, melyekben a kollégium el van szállásolva.« Egy másik emlékirat (szerzője – a stílus és a körülmények figyelembevételével – valószínűleg maga Kardos) arra figyelmeztet, hogy a papi intézet idővel konkurenciát teremthet az akadémiának,

de ez nem baj, mert »ami az esetleg kialakuló szellemi versenyt illeti, attól egyáltalában nem félünk, sőt szerfelett kívánatosnak tartjuk«”.

Apám baloldali volt. Erre a meggyőződésére építhetett a második világháború után megalakult új magyar állam képviselőjében Keresztury Dezső és Ortutay Gyula miniszter. Ám épp ezért kezdettől fogva ellenfélnek tekintették és így előítéletesen kezelték azok, akik a katolikus egyház háború előtti pozícióinak teljes és változatlan fenntartására törekedtek. Ráadásul azt nem sejtette, hogy Tolnai Gábor római nagykövet rendszeresen denunciólja. Csorba László disszertációjából idézem: „1949. május 10-én írja: »Az Akadémia épületében bent lakó fasiszták számára mosoly tárgya Kardos igazgató állandó küzködése [sic!]», jelezve, hogy ő maga egyik fő feladatának tekinti az akadémia ’egész szerkezetét átszervezni népi demokráciánk kultúrpolitikája szempontjaira [sic!]«”. A jelek arra vallanak, hogy Kardos talán soha nem tudta meg, miféle ’jóakaró’ telepedett föléje Tolnai személyében. Az igazgató természetesen vállalta a követtel a politikai együttműködést, noha az egykori bölcsész kolléga az ő háta mögött küldött részletes összefoglalót Budapestre »az Akadémia működésének hiányosságairól, hibáiról, politikai megalapozottságot nélkülözöttségéről [sic!]«”. Ez az 1949 augusztusában fogalmazott, kizárólag a Római Magyar Akadémia helyzetével foglalkozó jelentés – személyi vonatkozásban nyugodtan nevezhetjük feljelentésnek is – bizonyítja, hogy az az elképzelés, miszerint az akadémia a magyar tudomány és művészet itáliai népszerűsítése helyett álljon inkább a direkt pártpropa-

ganda szolgálatába, kifejezetten Tolnaitól eredt. Olasz baloldali tudósokra hivatkozva állította: a Római Magyar Akadémia »mai formája« nem megfelelő. A koncertek rendezésével, az ösztöndíjasok munkájának segítségével az intézmény csupán »dokumentálja magát«, miközben kiadványaiban a publikációk »nem képviselték a népi demokratikus, haladó Magyarország tudományát«. Pedig az itteni baloldali lapok »boldogan regisztrálnának mindent, ami egy népi demokrácia felől jön, ami közvetít, ami támasz számukra a haladás irányába« – de Kardos egy ilyen irányú átalakítás megvalósítására teljesen alkalmatlan. Ki tudja, milyen mélyebb lélektani háttérre lehet (politikai éberségi paranoia, vagy csak a szakmailag sikeres pályatárs iránti 'szimpla' irigység? stb.) annak a hasonlatnak, ami a jelentésnek ezen a pontján a követ tollára futott: az igazgatót az »elenséges szándékú személyek valószínűleg megszállják, mint a hullát a legyek«. »Az Akadémia számára pedig [Kardos] ittléte felmérhetetlen rossz hatású volt« – tetézte kritikáját, többek között őt okolva a »fasiszta« bentlakók maradásáért is.»

A könyv – mint említettem – lényegében azt állítja, hogy édesapám római tartózkodásának egy meghatározott pontján humanistából elvtelen pártkatonává változott. Ennek igazolására azonban semmilyen erőfeszítést nem tesznek a szerzők. Valami nyomának tán kellett volna maradnia az ösztöndíjasok és vendégek emlékezetében. Ellenkezőleg, ilyen animozitásról nem szól se fáma, se írás. A római ösztöndíjasok és vendégek, még azok is, akik emigráltak, életre szóló barátságokat kötöttek édesapámmal, életük végéig leveleztek egy-

mással, vagy együtt munkálkodtak. Weöres Sándorral például együtt tervezték az *Isteni Színjáték*ból a Pokol fordítását, melynek első hat éneke édesapám nyersfordítása alapján el is készült. Holta után is gyakran emlékeztek meg róla írásaikban szeretettel, barátsággal, elismeréssel és tisztelettel, és nagy-nagy nosztalgiával a római „szép napok” iránt. Az állítás egyedüli „igazolása” Péterffy Gedeonnak, a pápai intézet pápai kinevezés nélküli „igazgatójának” véleménye lehetett (idézi Csorba László „A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig, in Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában”, i. h.). „»[Kardos] az igazgatói állást mint pártember kapta meg és eddig egész működésében a párt intenciói szerint járt el.« [Péterffy] Úgy látta, hogy már nem folytat tudományos munkát, hanem a szakszervezeti gyűléseken, a tanórákon, az ösztöndíjasokkal foglalkozva, mindenütt kommunista propagandát folytat, és tagokat igyekszik toborozni a pártba.” Péterffy azonban nyilvánvalóan nem elfogulatlan tanú. Inkább arról van szó, hogy maga a könyv kritikátlanul elfogadta ennek az egyetlen ellenséges beállítottságú, perbenharagban lévén nyilvánvalóan részrehajló embernek a beállítását, miközben a tények – elsősorban apám puccsszerű hazarendelése – azt igazolják, hogy Rákosiék semmiképpen sem tekintették megbízhatónak, a maguk emberének.

Miközben ezeket a sorokat írom, megjelent az *Enigma* című folyóirat új, 87. száma, benne a nagy klasszika-archeológus, Szilágyi János György (1918–2016) életútinterjúja. Szilágyi 1948-ban volt római ösztöndíjas, s apám 1973-ban bekövetkezett haláláig szívélyes vi-

szonyban maradt vele. Megemlíti, hogy természetesen párttag, de nem propagandamunkára, tagtoborzásra, hanem az élénk életre és a nagyon jó társaságra emlékezik.

Az intézetet nem sokkal apám hazarendelése után a római követséghez csatolták. Magyar állami ösztöndíjas hosszú ideig nem látogathatta ezután a Falconieri-palotát, mert kitört az európai, ezen belül az olasz–magyar hidegháború, amelynek jegyzékváltásban is megfogalmazott egyik „célja” vagy inkább ürügye lehetett a pápai intézet tizenkét bentlakó papjának eltávolítása a Falconieri-palotából. Ezt a szituációt jellemezte a *Settimo giorno* című olasz újság 1952. augusztus 6-án megjelent cikkének

a címe *Vasfüggöny a Quirinalétól kétszáz méterre* („Una cortina di ferro a duecento metri dal Quirinale”). A hidegháború éveit követte ’56, majd az olasz–magyar kapcsolatok lassú javulása, a szovjet típusú rendszerek összeomlása és az oroszok kivonulása Magyarországról 1989-ben, ezt követően az egyezség megkötése a Vatikánnal, majd annak módosítása. Mindezenközben összesen tizenkilenc alkalommal voltam Rómában, mindig ellátogattam az ismerős Via Giulia 1. környékére. Szeretek itt lenni, ilyenkor rezignációval, mégis háborítatlan büszkeséggel gondolhatok édesapámra és a Római Magyar Akadémia „Kardos-korszakára”.

10

Argumentum ad hominem. Apám, Kardos Tibor professzor, Kossth-díjas akadémikus, a magyar és európai reneszánsz kutatója – a Római Magyar Akadémia 1946-ban kinevezett igazgatójaként vívta nem mindennapos küzdelmét a Falconieri-palotában. Mindebben támogatta őt végtelenül lojális felesége, anyám, Liber Gitta, az első egyetemet végzett magyar lányok egyike, francia–latin szakos tanár. Sokan tanyáztak a Falconieri-palotában kevés jogosultsággal vagy jogcím nélkül, menekültek, lakhelyfoglalók, magyarok és nem magyarok, jó- és rosszhiszemű emberek. És laktak olyanok a Római Magyar Akadémia oltalmában, akik a magyar kultúra színe-javát képviselték, ösztöndíjasok és vendégek, írók, költők, festők, szobrászok, történészek, közgazdászok, filozófusok és zenészek etc.

Kinevezésétől (1946) hazarendeléséig (1949) Kardos Tibor igazgatása alatt a Római Magyar Akadémia bentlakó magyar állami ösztöndíjasa és vendégei voltak – a teljesség igénye nélkül –: Balázs Béla, Cs. Szabó László, Csorba Győző, Déry Tibor, Ferenczy Béni, Fejtő Ferenc, Fülep Lajos, Hanák Péter, Hantai Simon, Illyés Gyula, Jászay Magda, Jékely Zoltán, Karinthy Ferenc, Károlyi Amy, Kerényi Károly, Klanciczay Tibor, Lengyel Balázs, Lukács György, Meller Péter, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Pilinszky János, Böhm Lipót (Poldi), Reigl Judit, Szabolcsi Bence, Szauder József, Szemerényi Oszvald, Szilágyi János György, Takáts Gyula, Toldalaghy Pál, Vayer Lajos, Zathureczky Ede, Weöres Sándor.

Köszönöm Csorba Lászlónak, P. Szűcs Juliannának és Radnóti Sándornak az írásomhoz fűzött észrevételeit és megjegyzéseit.